

Uno von Troils *Bref rörande en resa til Island* som kunskapsförmedling

ALEXANDRU LEFTER

Under andra halvan av 1700-talet börjar Island bli känt för lärda läsare i Norden genom det arbete som *Den Arnemagnæanske Kommission* i Köpenhamn bedrev med att ge ut isländska handskrifter. En annan kunskapskälla om Island för en bredare allmänhet i Norden och Europa utgjordes av olika skildringar som hade sin bakgrund antingen i tidigare känd litteratur eller i avslutade expeditioner till ön. Reseskildringar var en populär genre på de europeiska 1700-talsbokmarknaderna. Den franske historikern Roger Chartier har beskrivit den som "l'un des genres les plus conquérants" (Chartier 1984: 216). De utvidgade horisonterna hos en kunskapsförstående publik och gav nyheter om och beskrivningar av mer eller mindre avlägsna världsområden. Många lärda resenärer gav sig i väg på jakt efter oupptäckta territorier, allt enligt upplysningstidens krav på sunt förnuft och ett nyttoperspektiv.

En av dessa 1700-talsresenärer var den svenske ärkebiskopssonen Uno von Troil, som under sin studieresa i Europa stiftade bekantskap med den engelske naturforskaren Joseph Banks i vars expedition till Island år 1772 han fick en plats. Väl återkommen till Sverige insåg han chansen och vände sig med färsk nyheter om det fortfarande föga kända Island till högt positionerade lärda till vilka han skickade brev om olika isländska förhållanden. Breven gav han ut 1777 i en volym med titeln *Bref rörande en resa til Island MDCCLXXII*. Publikationen bidrog till hans snabba karriärgång – från enkel präst kom han så småningom att bli överhovpredikant, biskop i Linköping och ärkebiskop. Boken var den första svenska skildringen av Island som riktade sig till en icke-specialiserad, bildad publik.

Syftet med den här artikeln är att belysa på vilka sätt von Troils bok bidrog till kunskapsförmedlingen om Island. Hur samlade han in kunskaper? Hur och till vilka förmedlade han dessa kunskaper samt vad slags kunskaper spred han till läsarna?¹

Island på 1700-talet

Island var på 1700-talet en del av riksunionen Danmark-Norge. Ön, som mellan landtagningen på 800-talet och 1262 hade varit självstyrande, blev sistnämnda året inkorporerad i kungariket Norge som i sin tur gick in i en union med Danmark år 1380 (Karlsson 2000: 4 f; Gustafsson 1994: 120). Den danske kungens högsta representant på ön var en *stiftamtmaður* (stiftamtman) som blev dess högsta överhuvud och som residerade i Köpenhamn, men som först år 1770 blev tvungen att installera sig på Island (Gustafsson 1985: 48 ff, 59 ff; Pétursson 1995: 97). Religiöst var Island protestantiskt och ekonomiskt sett var ön underkastad det danska handelsmonopolet som infördes 1602 och som kontrollerades under perioden 1764–1774 av det i Köpenhamn baserade Det almindelige Handelscompagni. Den isländske historikern Gunnar Karlsson påpekar att Island på 1700-talet gick genom ”en riktig nödens tid” (Karlsson 2000: 34 f). Befolkningen minskade från 50 358 invånare år 1703 till 38 400 år 1786 och landet drabbades av en smittkoppspestidemi (isl. *stórabóla*) 1707–09, en hungersnöd 1751–58, ett vulkanutbrott 1783 och flera jordskalv 1784 (Karlsson 2000: 35; Gustafsson 1985: 25 f samt 1994: 38; Agnarsdóttir 2013: 12 anger årtalen 1701–09 för smittkoppspestidemin).

Island var nästan helt och hållet ett agrarsamhälle på 1700-talet, med över 90 % av befolkningen som bodde på gårdar utspridda runt om i landet. Omkring 95 % av de isländska bönderna var arrendatorer, och en liten jordägarelit dominerade alla förbindelser med centralmyndigheten i Köpenhamn (Agnarsdóttir 2013: 12; Karlsson 2000: 161–168; Gustafsson 1985).² Adel och en medelklass enligt kontinental modell saknades på Island. Djurhåll-

¹ Artikeln är en omarbetning av masteruppsatsen ”Island – det andra och det samma. Uno von Troils *Bref rörande en resa til Island MDCCLXXII* som kunskapsförmedling”, Alexandru Lefter (Uppsala universitet: 2015). I fortsättningen refererar jag till von Troils bok genom att använda den förkortade formen *Bref*.

² Jag tackar den anonyme granskaren för viktig upplysning kring denna aspekt av det isländska samhället på 1700-talet.

ning bedrevs i stor skala och fiske var en viktig sysselsättning. Varken byar eller städer fanns på Island under 1700-talet, utan befolkningen bodde utspredd på gårdar. I latinskolorna i de två biskopssätena Skálholt och Hólar utbildades präster och studenter (så när som undantagslöst tillhörande eliten) som senare kunde välja att resa till Köpenhamn och få en universitetsutbildning. Att färdas inom landet var inte en lätt uppgift eftersom det saknades vägar och broar (Gustafsson 1985: 63 f; Gustafsson 1994: 39 ff, 76).

Vad fanns då skrivet om Island för den europeiska publiken före Banks expedition år 1772? Fram till 1500-talet tycktes ön vara ett mystiskt land, en bild upptecknad från flera fantasifulla berättelser som till exempel Sebastian Münsters *Cosmographia* (1544) eller Johannes och Olaus Magnus arbeten om de nordiska folken. Som en reaktion mot dessa häpnadsväckande berättelser gav islänningen Arngrímur Jónsson 1593 ut sin *Brevis Commentarius de Islandia* där han försökte vederlägga och tillbakavisa skrönorna och försvara islänningarnas förflutna (Pétursson 1995: 102 ff). En tämligen populär bok blev på 1700-talet tysken Johann Anderssons skildring av Islands och Grönlands etnografi, natur, språk och religion med titeln *Nachrichten von Island, Grönland under der Strasse Davis* (1746) som skrevs med skrockfulla berättelser och information hämtad från sjömän och handelsmän som huvudkälla (Christensson 2001: 150; Agnarsdóttir 2013: 17; Bergström 1933: 32 ff; Pétursson ibid.). Juristen Horrebow gav 1752 ut *Tilforladelige Efterretninger om Island* och naturvetaren och poeten Eggert Ólafsson gav tillsammans med sin reskamrat läkaren och naturvetaren Bjarni Pálsson ut *Reise igiennem Island* år 1772. Den sistnämnda boken var den senaste skildringen av Island vid tiden för Banks expedition, en väldokumenterad bok på 1 100 sidor med 51 gravyrer och en karta över ön.

Vi ska dock inte glömma att det också fanns en lång inhemsk tradition av sagoskrivande som gick tillbaka till perioden mellan 1100- och 1300-talet. Under 1600-talet väcks svenskarnas och danskarnas intresse för det fornnordiska och denna period av idéhistorikern Mats Malm har kallats för "den fornnordiska renässansen" (Malm 1996: 13 f). Svenska och danska författare och vetenskapsmän konkurrerar ännu under 1700-talet med varandra om att placera olika ursprungsbefolkningar och urspråk i det ena eller det andra landet genom att lyfta fram sitt land i sina arbeten. Malm skriver om detta: "[d]en svenska vetenskapen utvecklas i nära kontakt och kamp med den danska [...]" (ibid.). Kring mitten av 1700-talet organiserades i ren upplysningsanda flera expeditioner till Island, både i vetenskapligt syfte för att tillbakavisa den gängse felaktiga bilden av Island och ge en ny, uppdaterad bild av ön, och för att undersöka och kartlägga ön samt ta tillvara dess resurser.

Tanken på att undersöka områden omtalade i en gemensam nordisk sago-diktning och i den gemensamma fornnordiska historien, i kombination med "ett sökande efter ursprunglighet och exotism" (Christensson 2001: 150), lockade till exempel åren 1749–51 dansken Niels Horrebow (1712–60) och snart därefter islänningarna Eggert Ólafsson (1726–68) och Bjarni Pálsson (1719–79) som skickades till Island av *Det Danske Selskab*, stannade på ön mellan 1752 och 1757 och sedan gav ut den ovannämnda Islandsskildringen.

Uno von Troil – förutsättningar

Uno Troilius föddes den 24 februari 1746 i Stockholm som son till överhovpredikanten, sedermera Västerås-biskopen och ärkebiskopen Samuel Troilius (1706–64), och adlades tillsammans med sina fyra syskon med namnet *von Troil* år 1756. Familjen tillhörde samhällets elit och Uno fick en gedigen utbildning i enlighet med tidens utbildningsideal. Speciellt bör nämnas hans studier i Uppsala där han läste för bland andra språkforskaren Johan Ihre och kemisten och mineralogen Torbern Bergman. Ihre var Sveriges främste humanistiske forskare och en auktoritet inom nordisk och germansk språkforskning, von Troil studerade fornisländska för Ihre och det var med honom som preses som han disputerade år 1769 över avhandlingen *De runarum in Suecia antiquitate*, som bestämde åldern på runorna till 500-talet (jfr. Östlund 2000). Året därpå påbörjade von Troil sin grand tour genom Tyskland, Frankrike och England under vilken han stiftade bekantskap och knöt kontakter med samtida lärda (däribland upplysningsfilosoferna Rousseau, Diderot och d'Alembert enligt von Troils dagbok) och med landsmän. Här bör nämnas svenskarna Gustav Philip Creutz, som var ambassadör i Paris, och linnélärjungen Daniel Solander, som introducerade honom för den brittiske upptäcktsresanden och naturforskaren Joseph Banks i London (Christensson 2001: 145; Uppsala universitetsbibliotek X 400; Christensson 2005: 197; Bergström 1933: 10; von Troils *Själfbioграфи*: 165 f; Jónsson 2018: 86 ff). Med sådana kontakter kunde von Troil visa att han var en del av "de lärdas republik", det internationella vetenskapssamhället" (Nyberg 2010: 221; jfr. också Lindberg 2006).

År 1772 företog Joseph Banks en resa till Island som blev "the first scientific expedition undertaken by foreign naturalists" till ön och vars främsta mål var att utforska Island ur ett geografiskt och antropologiskt perspektiv med huvudfokus på undersökningen av vulkanberget Hekla

(Agnarsdóttir 1994: 31; Jónsson 2018: 87). Till besättningen anslöt sig von Troil vars huvudsakliga funktion var att tolka, då han behärskade, förutom latin, även fornisländska och danska. Fartyget *Sir Lawrence* lämnade det kentiska Gravesend den 12 juli 1772 och lade ankare efter 48 dagar i Hafnarfjörður på sydvästra Island den 28 augusti. Lavaformationerna runt Hafnarfjörður var föremål för undersökning de första tre veckorna och den 18 september gav man sig av vidare mot Hekla via Þingvellir, de varma källorna i Laugarvatn, den stora gejsern i Haukadalur och Skálholt. Efter 10 dagar återkom de till Hafnarfjörður och den 9 oktober satte de kurs mot Skottland dit de anlände den 13 november.

von Troils kunskapssamlade

Uno von Troil inhämtar kunskap på olika vägar, dels under Islandsresan genom egna observationer, dels genom olika kontakter och gåvoutbyten på ön, i Köpenhamn och i Stockholm. Den största informationskällan är dock de böcker om Island som han hade tillgång till i Sverige och införskaffat från Köpenhamn samt den samling av isländska böcker som han skaffade under resan och som kom att utgöra stommen för hans Islandicasamling.

I slutet av augusti 1772 anländer besättningen till Island och det första von Troil ser när han sätter sin fot på ön är den spektakulära naturen med lavaformationer och olika stenar. Han blir överraskad eftersom han ser med egna ögon det som få har blivit förunnade att se. Med hjälp av självsyn observerar von Troil naturen och människorna och förlitar sig på sina egna sinnen. Idéhistorikern Pär Eliasson skriver om denna form av kunskapsinhämtning: "[d]en egna blicken gör egna observationer som leder till egna reflektioner över det sedda. Genom reflekterandet tränas resenärens iakttagelseförmåga eller hans förmåga till uppmärksamhet" (Eliasson 1999: 52). Att inhämta kunskap genom självsyn stämmer överens med upplysningstidens centrala idéer som förnuft och nytta. Vetenskapsmän och andra uppmanades att undersöka sina objekt med egna ögon, samtidigt som de skulle fokusera på den praktiska nyttan. von Troil inhämtar kunskap med hjälp av både direkta observationer gjorda av honom själv, som till exempel naturen, sällsynta böcker och fornlämningar, eller islänningarnas livsstil, sysselsättningar, dräkter, hus och matvanor, och indirekta observationer gjorda av andra i hans närvaro, som till exempel mätningarna gjorda vid Geysir och på Hekla. Uppe på vulkanberget gör han uppskattningar av dess höjd (över 5 000

fot i brev XX) och beskaftenhet, samlar in stenar samt mäter med olika instrument såväl snötäcket som luft- och marktemperaturen: "[det] var så hett [i små hål i marken], at vi svårligen med en liten hand-thermometer kunde observera värman" (*Bref*, s. 8).

De varma källorna och "vattusprängen" (gejsrar) undersöks också och i brevet till Torbern Bergman försäkras von Troil att det han sett genom direkta observationer är sant hur fantastisk berättelsen än må låta: "beskrifningen torde förekomma M.H. [Min Herre] äfven så otrolig, som den förekommit mig; men jag kan försäkra om sanningen däraf, då jag ej säger mera än jag sett" (*Bref*, s. 11). Kanske den tydligaste beskrivningen av hur självsynen fungerar i praktiken är i brev XXI där "[...] hvar och en af sällskapet, vid hvarje sprutning [af gejsern], antecknade hvad ögonmättet honom sade, hvaraf sedan ett medium antogs" (*Bref*, s. 266). Resultaten av de omtalade gemensamma iakttagelserna är sammanställda i flera tabeller innehållande olika sprutningars höjd och varaktighet, (s. 266 ff). Han försöker i sitt brev övertyga Bergman om att det han skriver är en exakt återgivning av det observerade vilket ligger inom det som Eliasson kallar för "det autopiska idealet", där resenären skulle vara som "en objektiv och pålitlig faktasamlare" (Eliasson 1999: 52).

Att noggrant observera naturen, människor och seder är en del av en upplyst vetenskapsmans självsyn, men däri ingår även att återge lokala skrönor och vidskepligheter som i vissa fall fungerar som motpol för de vetenskapliga observationerna, som i följande exempel: "[islänningarna] tror här [gejsrarna] vara en öfning til helfvetet, hvadan de äfven sällan gå förbi en sådan öfning, utan at spotta i den samma, som de säga: *uti fandens mund* [kursivering i original]" (*Bref*, s. 14). Vi kan här lägga märke till att samma naturfenomen som av allmogen uppfattas som vidskepligt beskrivs och förklaras av von Troil både vetenskapligt och utifrån folkliga föreställningar som tillbakavisas som ovetenskapliga.

Ett annat sätt att inhämta kunskap på var via nätverk och von Troil hade ett brett kontaktnätverk både i Sverige och i utlandet. Hans nätverk var i huvudsak homosociala och de viktigaste kontakterna befann sig framför allt i Sverige, på Island och i Danmark, men även i Tyskland, Nederländerna, Frankrike och England vilka han besökte under sin grand tour. De olika aktörerna var både enskilda individer – som professorer, publicister, hovpersoner och ämbetsmän – och lärda samfund och institutioner. I fortsättningen fokuserar jag framför allt på kunskapssamlande om Island på ön och i Köpenhamn.

Till sina isländska kontakter kunde von Troil räkna högt uppsatta per-

soner inom det isländska samhället. Den danske kungens högsta representant på Island, stiftamtmanen Lauritz Andreas Thodal, besöks av expeditionen och beskrivs i positiva ord av von Troil i Brev IV i samband med en middagsmåltid där besökarna, iklädda sina bästa kläder, åtnjuter hans lärda sällskap: "en utmärkt skicklig man, och af *Island* ganska förtjent, i anseende til den outtrötteliga flit, hvarmed han arbetar på dess uphielpande" (s. 52). Amtmannen Ólafur Stephensen vid Sviðholt, som också får besök av besättningen, låter insamla böcker åt dem och hjälper dem med resan till Hekla. Den tidigare nämnde läkaren och naturforskaren Bjarni Pálsson på Nes tar också emot dem, ett viktigt besök för von Troil då han får träffa en tidigare lärd resenär som givit ut en bok om Island strax före deras Islandsresa. Boken var von Troils huvudkälla enligt ett brev adresserat till den kunglige sekreteraren Gabriel Axelsson Lindblom: "[j]'ai eu pour guide les voyages d'EGGERT OLAFSEN & de BJORNE PAULSEN".³ von Troil använder mycket av bokens stoff i sina egna brev, men inte på ett helt okritiskt sätt. Han hänvisar på flera ställen till Eggerts och Bjarnis reseskildring (brev III, VI, VIII), men han är ofta mån om att påpeka vissa uppgifter som dels behöver kompletteras, dels inte längre stämmer, som till exempel att isländska män inte bär skägg fastän teckningarna i de isländska resenärernas bok visar att de gör det. Islandskartan som von Troil använder i sin egen bok är hämtad från islänningarnas bok, men till ritningen har von Troil lagt en detaljerad beskrivning. Han hanterar sina källor med omsorg och vill visa de nyaste och färskaste nyheterna om Island genom att positionera sig exakt vid vad vi idag kallar "forskningsfronten".

En central figur på Island är den lärde biskopen Finnur Jónsson i Skálholt som besättningen också besöker. Finnur höll precis på med att ge ut *Historia Ecclesiastica Islandiæ*, ett vetenskapligt verk som behandlar kristendomens historia på Island och som von Troil, får vi förmoda, blev intresserad av att läsa. Ett annat antagande är att Finnur, under detta korta besök, förmedlade kontakten med sin son Hannes, som då bodde i Köpenhamn och arbetade för *Den Arnamagnæanske Kommission*. Denna var ett lärt sällskap, som bland annat höll på med att ge ut fornnordiska texter i nya utgåvor (Jónsson 2018: 113 f). von Troil inledde en brevväxling med Hannes förmodligen när de två männen träffades i Köpenhamn under von Troils tillbakaresa. Denna brevväxling kom att visa sig oerhört gynnsam för hans kunskapssamlande. Hannes stod i nära kontakt med de danska historikerna Peter Fredrik Suhm

³ Brevet till Lindblom är daterat Stockholm, den 14 november 1780, och finns publicerat i Lindbloms franska översättning av von Troils *Bref*.

och Jakob Langebek samt med den isländskfödde juridikprofessorn och sedermera bibliotekarien Jón Eiríksson, som alla var viktiga medlemmar i ovannämnda sällskap. Hannes kunde därför förmedla kontakten mellan von Troil och dessa lärda och underlätta för svenskens insamling av både äldre och nyare litteratur om Island.

I min masteruppsats (2015) visar jag att Hannes Finnsson var en viktig förbindelselänk mellan lärda kretsar i Sverige, Danmark och Island och att von Troil agerade "sambandscentral" för Hannes. Med utgångspunkt i tre handskrivna originalbrev daterade Stockholm 1773, Uppsala 1774 och Stockholm 1774 som jag fann på Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn i Reykjavík visar jag hur dessa nätverk och tjänsteutbytena dem emellan fungerade i praktiken på 1770-talet. Hannes Finnsson hade lånat ut sitt exemplar av *Lexikon Islandicum* (1683) till språkforskaren Johan Ihre i Uppsala och von Troil ber i första brevet daterat den 3 juni 1773 ödmjukt om uppskov och meddelar också att han överlämnat Hannes brev till Antikvitetsarkivets i Stockholm sekreterare respektive kanslist Carl Reinhold Berch och Johan Adolf Stechau vilka, troligen tack vare Hannes omtalade brev, försåg von Troil med böcker om Island. De två breven och *Lexikon Islandicum* fick han med största sannolikhet när han träffade Hannes i Köpenhamn på vägen tillbaka till Sverige. von Troil ber i samma brev från 1773 om hjälp med införskaffandet av Finnur Jónssons *Historia ecclesiastica Islandiæ*, *Landnámabók* och flera isländska sagor vilka alla höll på att ges ut av den ovannämnda kommissionen (se också nedan om kunskapsinhämtning via böcker). von Troil håller alltså på och samlar in information inför redigerandet av sina *Bref* och Kommissionen är en viktig länk däri. Han skriver i sitt tidigare nämnda brev till Gabriel Axelsson Lindblom: "Je me suis procuré aussi, & j'ai fait venir de Copenhague tout ce qui est relatif à l'Islande, & tout ce qui a été publié dans les temps modernes ayant quelque rapport à cette île".⁴ Slutligen ber von Troil Hannes att sända sin respekt till herrarna Suhm, Langebek och Erichsen (Islandskartans författare) som han sannolikt träffat under sin vistelse i Köpenhamn, samt att hålla honom underrättad om nyheter från Island där ju Hannes fader Finnur, som von Troil fick tillfälle att besöka på Island, var bosatt.

Även de andra två breven visar hur kunskapssamlandet fungerade i praktiken. I brevet daterat den 20 juni 1774 får vi upplysning om att von Troil lämnat tillbaka *Lexicon Islandicum* genom Uppsalabokhandlaren Magnus

⁴ Min översättning: "Jag har också skaffat mig, & har beställt från Köpenhamn allt det som berör Island, & allt det som publicerats kring detta i modern tid i relation till denna ö".

Swederus, som hade bokhandelsaffärer i Köpenhamn. På tillbakavägen fick Swederus med sig ett brev från Hannes till von Troil som denne tackar för. von Troil ber i sin tur Hannes om att hjälpa Swederus med alla hans ärenden i Köpenhamn. I det tredje brevet daterat 5 juli 1774 får vi veta att samme Swederus har fått en lista på några böcker som von Troil önskar att Hannes inhandlar åt honom i Köpenhamn. von Troil vill införskaffa nyutkomna böcker, både på danska och isländska, om Islands ekonomi och handel (jfr. Jónsson 2018: 115).

Det går inte att överskatta den roll som Hannes Finnsson spelat för von Troils kunskapsinhämtning. Han är islänning med kontakter både på Island där hans fader är en centralfigur inom kyrkan och i Köpenhamn där han själv är verksam i *Den Arnamagnæanske Kommission* och håller på att ge ut sin faders stora verk om den isländska kyrkohistorien. Han har också kontakter i Stockholm och Uppsala och befinner sig i en position som tillåter honom att skaffa böcker åt von Troil och förmodligen även korrekturläsa dennes *Bref*. I ovannämnda brev till Lindblom får vi läsa en uppgift som kan ge antydningar om att Hannes Finnsson korrekturläst von Troils manuskript: "Slutligen bör jag inte underlåta att nämna att mina Brev, innan de publicerades, granskats av en mycket lärd islänning, som även har behagat berika dem med olika högtintressanta detaljer".⁵ Om det är Hannes som uppgiften syftar på kan vi bara spekulera i. Det är en kittlande tanke att Swederus har tagit med sig manuskriptet ner till Köpenhamn och tillbaka till Stockholm på någon av sina affärsresor.

Ett tredje sätt som von Troil inhämtar kunskap på är via böcker. Dels inhämtar han kunskaper *om* böcker, dels *från* böcker. I slutet på förordet i sin bok placerar von Troil en förteckning över 105 titlar med anknytning till Island i syfte att ge en övergripande bild av den tillgängliga Islands litteraturen under 1770-talet. Om dessa är böcker som han införskaffat eller sett på Island är omöjligt att fastställa, men vi vet från resedagböckerna och hans olika brev att han skaffade sig en samling böcker på ön som han troligtvis kompletterade efter hemkomsten. Vi vet inte heller hur mycket kunskap om Island som von Troil hade haft tillgång till före expeditionen (bortsett från att han kunde fornisländska), men det sannolikaste är ändå att han samlade in kunskap efter resan inför skrivandet av resebrevet (jfr. Jónsson 2018: 112). I handskrift U 142 på Uppsala universitetsbibliotek finns bevarad en av von Troil handskrivna förteckning över tryckta isländska böcker i alfabetisk ordning och med noggranna anteckningar och tillagda beskrivningar. Vi

⁵ Översättning från originalspråket franska av Marie-Christine Skuncke.

vet också att han samlade systematiskt på böcker om mycket som berörde Island, och denna Islandicasamling bestående av 121 nummer skänktes år 1784 till Linköpings stiftsbibliotek.⁶ Vi kan läsa om en del av denna samling i von Troils brev till publicisten Carl Christoffer Gjörwell: ”Jag har gjort så stor samling af Isländska böcker som kunnat ske; rarast bland dem är Bibeln, tryckt i *Hoolum* [Hólar] 1584 in folio, och hoppas jag äfven 15 obekanta sagor blifva välkomna” (*Bref*, s. 27).

Den bibliografiska förteckningen i *Bref* är tematiskt arrangerad. Femtio verk är författade på latin och sedan i fallande ordning på danska, isländska, tyska, svenska, franska och engelska. Tryckta på Island är bara åtta böcker, varav fyra har Hólar som tryckort, två Skálholt och två Hrappsey. Övriga tryckorter är i fallande ordning Köpenhamn, Sorø, Hamburg, Amsterdam, Leipzig, Stockholm, Uppsala samt med endast ett förekommande exemplar var Rostock, Oxford, Paris, Frankfurt, Wittenberg, Lund och London. De flesta böckerna är tryckta under 1600- och 1700-talen, med endast fyra titlar från 1500-talet (varav den äldsta är från 1575). De nyaste titlarna är från 1776, året innan publiceringen av *Bref*, vilket vittnar om ett brett intresse hos von Troil för allt som hade med Island att göra. Förteckningen är ett omfattande bibliografiskt företag som i sig är en form av kunskapsförmedling, liksom den omfattande notapparaten i *Bref*. Hela 17 brev av totalt 22 innehåller noter, från endast en not (brev XV, XVI, XX och XXI) till nio noter i brev IX. En not i brev XIV sträcker sig över hela sex sidor och innehåller en gedigen lista över samtliga utgåvor av Snorre Sturlasons samlade kungasagor *Heimskringla*! Vi kan med fog hävda att förteckningen är den första tryckta bibliografin över litteratur om Island, inte bara i Sverige utan även i Europa och internationellt överhuvudtaget.

Några viktiga titlar från förteckningen som haft stor betydelse för författandet av *Bref* är Arngrímur Jónssons *Brevis Commentarius de Islandia* (1593), Niels Horrebows tidigare nämnda bok, Ludvig Harboes arbeten om reformationen på Island, Finnur Jónssons *Historia Ecclesiastica Islandiæ* (1772–78; under publicering vid von Troils besök) samt Eggert Ólafssons och Bjarni Pálssons *Reise igiennem Island* (1772) som är hans huvudsakliga tryckta källa som han kompletterar som vi sett ovan. *Landnámabók* är en annan titel i förteckningen som visar att von Troil hanterar sina källor kritiskt. Berättelsen om landstigningen på Island författades först 400 år

⁶ Uno von Troils samling Islandica finns bevarad i Linköpings stiftsbibliotek, se förteckning i Carl Magnus Stenbocks artikel *Linköpings Biblioteks Handlingar*, Ny Serie 3 (Linköping, 1922). von Troil skänkte samlingen medan han tjänstgjorde som biskop i Linköping. Endast 49 av samtliga 121 böcker är tryckta på Island.

efter den historiska händelsen, något som von Troil visar sig medveten om genom att han tar avstånd från källan: ”men det torde vara tryggast, at ej utlåta sig i en sak, som i mycket mörker ligger inveklad” (*Bref*, s. 44). Han jämför även olika källors informationsvärde med varandra: ”icke [h]eller kan jag påminna mig at i någon Isländsk saga därom [efter landstigningen] hafva funnit ringaste spår” (*Bref*, s. 44). Trots att han ser på *Landnámabók* med ett kritiskt öga väljer han ut vissa avsnitt som belyser att svenskar ska ha varit med och koloniserat Island på 800-talet, det vill säga de uppgifter som passar hans syften, i det här fallet att placera sitt eget land i centrum (se också nedan under ”*Bref rörande en resa til Island* – ett led i kunskapsförmedlingen om Island”).

Från handskrivna brev till en svensk bok och europeiska översättningar

På hemvägen och efter hemkomsten till Sverige skrev von Troil lärda resebrev om olika aspekter om Island (jfr. Christensson 2001 samt Killander Cariboni, Raudvere, Sabatakakis & Stenström 2021 för mer om lärda resebrev). Breven är författade mellan 1 december 1772 och 1 oktober 1776 och är daterade Stockholm (flerparten) samt London, Utrecht och Göteborg (ett stycke var). De är adresserade till strategiskt valda personer som representerar olika kunskapsområden. De handskrivna breven skickades med största sannolikhet till dessa personer innan de bearbetades och samlades in i en svensk bok med titeln *Bref rörande en resa til Island MDCCCLXXII*. Litteratursociologen Bo Bennich-Björkman visar i sin avhandling *Författaren i ämbetet* (1970) ett vanligt förekommande mönster bland svenska 1700-talsförfattare, nämligen att de flesta skrev för att meritera sig i ämbetsmannakarriären. In i detta mönster passade också von Troil som var en ung man klok nog att visa upp sin kompetens för de rätta personerna i det svenska samhället. Han förser sina adressater med information och färskna nyheter ”vid forskningsfronten” och lyfter också fram dem genom publiceringen av breven vilket kan återgäldas dels med vetenskapligt stöd, dels med stöd i karriären (jfr. Skunkes monografi över Carl Peter Thunberg, 2014).

Vilka var då dessa högt positionerade adressater? Språkforskaren Johan Ihre i Uppsala, von Troils tidigare lärare och preses vid hans disputation om runor, får högsta antalet brev. Det handlar om 12 brev som behandlar olika kulturhistoriska och etnografiska aspekter av Island: landets beskaf-

fenhet (brev III), historia, politik och religion (brev IV och V), handel (XIII), litteratur, boktryckerier och fornlämningar (XIV, XV, XVI) samt islänningarnas lynne och levnadssätt (VI), kläder (VII), byggnader (VIII), sysselsättningar och tideräkning (X och XII). Genom att skicka brev till Ihre visar von Troil sin kompetens inom framför allt litteratur, språk och historia – kunskaper som han förvärvat som Ihres student i Uppsala. Ihres vetenskapliga respons ”Ifrån Herr Cancellie Riddaren och Riddaren IHRE” publicerar von Troil i sin bok som brev XXIII (daterat ”Upsala d. 21 Oct. 1776”) vilket kan ses som en form av meritering och bekräftelse både för honom och för Ihre.

Naturforskaren och kemisten Torbern Bergman emottar sex brev samt von Troils samling av isländska mineraler. Breven behandlar olika natural-historiska aspekter från ön som lavaformationer (brev I), vulkaner (brev XVIII och XIX), vulkanberget Hekla (brev XX), heta källor (brev XXI) och basaltpelarna (brev XXII). Bergman var Sveriges främste kemist och mineralog med ett starkt intresse för stenformationer och von Troil visar här sin kompetens inom ett område som inte är direkt hans. Bergman ger i sin tur sin vetenskapliga respons på von Troils observationer som denne låter publicera i sin bok.⁷

Övriga mottagare med ett brev var är publicisten och den kunglige bibliotekarien Carl Christoffer Gjörwell i Stockholm som får brev II ”Om Island i allmänhet”, hovläkaren Abraham Bäck som tar emot brev XI om sjukdomarna på Island, hovmannen och presidenten i Åbo hovrätt Axel Gabriel Leyonhuvud som får brev XVII om poesi samt ”Fru S.Carls.-n i Göteborg”. Bäck och Leyonhuvud för ordet om von Troil vidare i hovkretsar samtidigt som denne publicerar Bäckes vetenskapliga respons i sin bok. Gjörwell låter i sin tur publicera brevet i sin *Nya Allmänna Tidningar* år 1773.⁸ Den sistnämnda adressaten ovan är von Troils enda kvinnliga kontakt, fru Sophia Lamberg, gift Carlsson, lärdd medlem i *Göteborgs K.*

Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälle och som han sannolikt stiftade bekantskap med på vägen tillbaka från Helsingborg efter hemkomsten från Island. Denna kvinna, i vilkens sällskap von Troil åtnjöt en lækker måltid (*Bref*, s. 78), kunde inte göra så mycket för von Troils karriärbefordran, men hon bidrog säkert till att han blev känd bland de lokala lärda kretsarna.

⁷ En intressant iakttagelse här är vetenskapshistorikern Tore Frängsmyrs (2000: 254) konstaterande att professor Bergman låg lite efter vad gällde de nya upptäckterna inom sitt område.

⁸ Gjörwell (1773). Brevet är daterat den 26 januari 1773. Det publicerades i *Nya Almänna Tidningar* nr 55 den 8 mars 1773, 59 den 12 mars (fortsättning på föregående brev) och 61 den 15 mars (fortsättning på föregående två brev)..

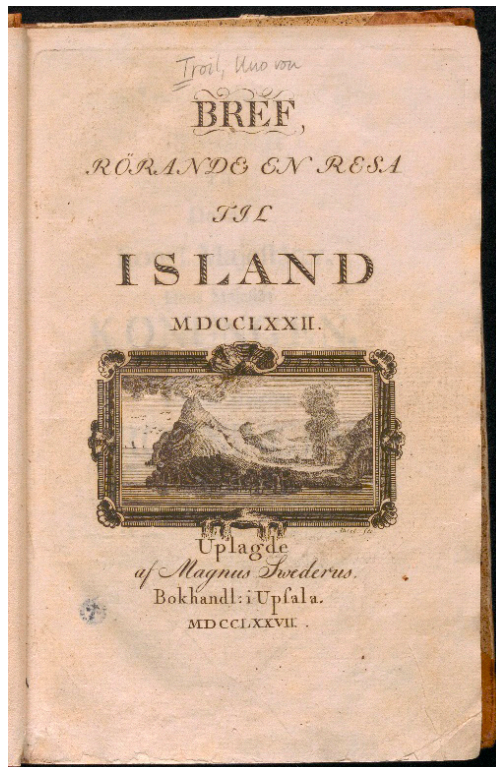

Fig. 1. Försättsblad till *Bref rörande en resa til Island MDCCLXXII.* Uppsala universitetsbibliotek.

Boken utgavs av uppsalaförläggaren Magnus Swederus hos boktryckaren Anders Jacobsson Nordström i Stockholm och utkom den 28 april 1777 (se fig. 1). Priset var 1 riksdaler, vilket var överkomligt för en välbärgad läsare från de högre stånden (jfr. Lars O Lagerqvist 2011). Boken är utgiven i stor octavo-format och består av 25 brev, 12 kopparsticksgavyrer signerade av Vetenskapsakademiens kopparstickare Fredrik Akrel samt en vikbar karta över Island. Gavyrerna är ett viktigt led i kunskapsförmedlingen. De gjordes efter teckningar av de engelska illustratörbröderna John Frederick och James Miller som deltog i expeditionen, och föreställer platser eller etnografiska aspekter som visar något nytt eller sällsynt och som väcker läsarens intresse (Agnarsdóttir 1994: 32). Kartan är gjord av Jon Erichsen och Gerhard Schöning och hade tidigare publicerats i ovannämnda Ólafssons och Pálssons reseskildring från 1772 (se fig. 2). von Troil använder kartan i

Fig. 2. Erichsens och Schönninghs Charta öfver Island. *Brev rörande en resa til Island MDCCLXXII*. Uppsala universitetsbibliotek.

sin egen bok, dock med kommentaren att den "[...] ännu i några afseenden torde kunna förbättras" (*Bref*, s. 29) och med mindre modifikationer i form av smärre rättelser och uteslutna platser då kartan i hans *Bref* är i mindre skala.⁹ Boken är relativt stor, men ändå behändig. Den är vackert tryckt och presenterar solida kunskaper. Med andra ord är boken ett föremål som man gärna kunde visa upp.

Breven är strategiskt placerade i boken som inleds med ett brev till Torbern Bergman om "eldens värkningar" på Island. Det förvånar inte att von Troil valt att inleda boken med lavaformationer. Dessa, tillsammans med vulkanerna och de heta källorna, framstod som unika och främmande för en svensk publik. De olika gravyrerna ger styrka åt de deskriptiva delarna och lockar till vidare läsning. Andra brevet i boken är brevet till Gjörwell som han låter publicera i sin tidning eftersom det innehåller de färskaste nyheterna om Island. von Troil placerar detta brev i början av sin bok på ett

⁹ I min masteruppsats finns en bild av Islandskartan från Eggert Ólafssons och Bjarni Pálssons reseskildring som ingår i von Troils *Islandicasamling*. På kartan kan man se olika anteckningar som kan ha stått som förlaga för de modifikationer i den tryckta Islandskartan i von Troils *Bref*. Jfr. Jónsson (2018: 116).

strategiskt genomtänkt sätt då dess innehåll utgörs av en allmän presentation av Island, som utvecklas senare i breven som följer.

Bref rörande en resa til Island – ett led i kunskapsförmedlingen om Island

Boken åtnjöt stor popularitet både i Sverige och utomlands där den översattes till tyska av hovrådet J. G. P. Möller (1779, med en reviderad upplaga 1789), till franska av ovannämnde Gabriel Axel Lindblom (1781), till holländska (1784, 1802) samt till engelska (1780, 1783, 1808). En modern svensk upplaga utkom 1933 och en första isländsk översättning gavs ut hösten 1961 av bokförlaget Menningarsjóður. Boken fyllde därmed en dubbel funktion för von Troil – dels meritering i karriären, dels ett viktigt led i kunskapsförmedlingen om Island till en bredare europeisk publik. Genom översättningarna gjorde von Troil Island känt också för en icke-skandinavisk publik.

Breven har ett stort nyhetsvärde eftersom de behandlar aspekter av Island som läsarna i Sverige aldrig tidigare fått läsa på svenska. I sammanlagt 22 brev rapporterar von Troil om praktiskt taget allt som han har sett och erfarit och delger sina intryck. Denna information kan delas in i kulturhistoriska, naturalhistoriska och etnografiska aspekter.

Redan i brev II till Gjørwell lyfter von Troil upp den isländska litteraturen: ”Det är för 5 a 600 år sedan, som Isländarena voro namnkunnige för vitterhet och historisk lärdom” (*Bref*, s. 25). I brev XIV till Ihre som handlar om just isländsk litteratur prisar von Troil det isländska folkets kunskapsörst ”[d]eras Guda-lära, ehuru upblandad med fabler, var dock bragt i någon ordning; och deras moral, fast ej den lyckligaste och bästa, dock bindande til flere dygder, som saknades hos de mera uplyste Greker och Romare” (*Bref*, s. 134). På Island talar man isländska, ett språk som är närbesläktat med svenska. I både brevet till Gjørwell och till Ihre nämns att isländska talas i inlandet, det vill säga av allmogen, och att danska talas endast vid kusterna där handeln med Danmark sker: ”In uti landet, är vårt gamla språk nästan aldeles rent bibehållit, men vid stränderne, hvar de haft at gjöra med Danske Köpmän, gå de något ifrån. Många tala god Danska, men de som ej förstodo något därutaf, kunde lättare hjälpa sig fram med oss Svenskar än med Danskarne” (*Bref*, s. 25–26). Det är viktigt att påpeka här att svensken von Troil på 1700-talet, efter studier i fornisländska hos Ihre i Uppsala,

kunde kommunicera på isländska med lokala invånare inne i landet. Här märks en stolthet från von Troils sida att islänningar, trots årtal av danskt välde, inte anammat det danska språket, utan bibehållit sitt forna språk tack vare "deras flit och smak för de gamla sagornes läsning" (*Bref*, s. 180).

I brev XIV till Ihre presenterar von Troil ett stycke litteraturhistoria i en lång fotnot – han ger den lärde läsaren en bild av den isländska litteraturen från landtagningen och fram till sin egen tid. Vi får en tydlig bild av en omfattande litteratur författad under olika epoker med en höjdpunkt under medeltiden. Indirekt kan man utläsa en allmoge som intresserar sig för bevarandet och överföringen av sagorna till kommande generationer. Samtidigt får man också en bild av de lärda som värnar om kunskapernas tillstånd genom att nedteckna sin egen och andras historia (som till exempel Snorres kungasagor). All "litteratur" på Island ("litteratur" i bemärkelsen det som är nedskrivet, nedtecknat), både historiska verk och sagor, vittnar om en vilja att bli ihågkommen, om att vara en kunskapskälla för kommande generationer. von Troil skriver i brev XIV: "Nu får man sådedes [sic!] ej föreställa sig *Island* [von Troils kursivering] såsom något hemvist för okunnighet och mörker, utan kan jag tvärtom försäkra, at til och med bland allmogen man där träffar mera insigter, än på de flästa andra ställen, då näppeligen någon bonde är, som jämte sin Christendom icke känner sit eget lands historia, hvilket kommer af sagornes flitiga läsande, som utgjör deras förnämsta nöje" (s. 174–175). Men den upplyste vetenskapsmannen von Troil ser på den isländska "litteraturen" ur ett nyttoperspektiv. Han förtecknar alla dessa titlar för att hans läsare ska kunna använda dem i sina olika vetenskapliga verksamheter. Litteraturhistorikern Anton Blanck skriver om von Troils företag: "Hans synpunkt på den isländska litteraturen är framför allt den lärde forskarens och sist estetikerns" (i Bergström 1933: 38).

Brev XV, som också är adresserat till Ihre, tar upp de isländska boktryckerierna, och brevets innehåll är ännu mer intressant då von Troil placerar sitt land i centrum (se också ovan under "von Troils kunskapssamlade"). Det första boktryckeriet på Island, det i Hólar, fördes dit år 1531 av svensken Jon Mathieson som också tryckte "den första bok på *Island* [von Troils kursivering], *Breviarium Nidarosiense*" (*Bref*, s. 185). von Troil drar sig inte för att stoltsera med den roll som svenskar (och inte danskar!) har spelat för kunskapsspridningen på Island, men även för bevarandet av isländska manuskript. I nästa brev till Ihre som har nummer XVI och som handlar om fornlämningar och handskrifter är von Troil mån om att påpeka att diverse gamla isländska handskrifter har kunnat räddas undan tack vare svenskar. Han skriver: "*Sverige* [von Troils kursivering] kan tilräkna sig den hedren,

at hafva gjordt första steget til deras [handskrifternas] samlande. Början därmed gjorde Jonas Rugman, som 1661, på Svensk bekostnad, reste öfver til *Island* [kursivering i original], och därifrån hemförde et vackert antal manuscripter, som lade grunden til den samling af Isländske handlingar vårt Svenske Antiquitets Archivum nu kan upvisa" (*Bref*, s. 192–193).¹⁰

Isländsk poesi berörs i brev XVII till hovmannen Leyonhuvud. Dikt-konsten är ett ämne som enligt von Troil "i så mycket mörker ligger in-veckladt" (*Bref*, s. 206). Han tycker att isländsk poesi är svårbegriplig, otydlig och "är äfven intet skalde-stycke ibland dem, hvilket såsom mönster för snille och smak skulle kunna framsättas" (ibid, s. 213). Mats Malm skriver om brev XVII: "Ett kapitel om den isländska poesin bidrar till kännedomen om denna, men har inga nya infallsvinklar" (Malm 1996: 118). Det tål att upprepas att von Troil hade studerat fornisländska och isländsk litteratur för Ihre i Uppsala och därför kunde uttala sig om språket på följande sätt: "[...] intet språk tillåter poëten så mycken frihet som det Isländska" (*Bref*, s. 214). Språket är rikt på ord och uttryck, men dess svåra syntax kanske inte tillåter känslouttryck i lika stor grad som till exempel svenskan gör. von Troil ger i sitt brev flertalet exempel på isländsk poesi och diskuterar även den karaktäristiska isländska allitterationen där ord i en strof binds samman av att de inleds med samma ljud, som i hans exempel: "Hann feck gagn at gunne,/ Gunnhörda slög mörgum,/ Slydurtungur let slingra/ Sverd leiks reigenn ferdar,/ Sende Gramur at grundu,/ Gullvarpathi snarpann" (*Bref*, s. 218).

De etnografiska aspekterna rör islänningarnas livsstil och har en deskriptiv karaktär där von Troil genom visuellt starka beskrivningar jämför islänningarna med övriga européer. Genom en traditionell uppräkningslista av folkets karaktärsdrag får läsarna veta i brev VI till Ihre att islänningarna har en fin kroppsbyggnad, är gästfria, glada, tjänstaktiga och laglydiga och älskar sitt land över allt annat just på grund av dess särpräglade egenskaper: "Visst tror jag åtminstone vara, at kärleken till födelse orten, tiltager i samma mohn, som stället är mindre gynnat af naturen än andra" (*Bref*, s. 68). von Troil fortsätter i samma brev med en beskrivning av islänningarnas sysselsättningar. De samlas och roar sig på olika sätt – de läser, hör sagor berättas, spelar spel och sjunger glatt trots att de "af musiquens nyare behagligheter, ej äga den ringaste kännedom" (s. 70).

De naturalhistoriska aspekterna beskriver von Troil i sina brev till Torbern

¹⁰ Heimir Pálsson (2017: 58–60) hävdar att islänningen Jonas Rugman faktiskt aldrig åkte tillbaka till Island efter att ha lämnat landet år 1658 med bland annat en handskrift med Gautreks och Rolfs saga i bagaget. Jag tackar granskarna för denna upplysning.

Bergman på ett retoriskt skickligt sätt. I egenskap av kyrkoman framhäver han Guds skapande kraft samtidigt som vetenskapsmannen von Troil använder sin självsyn för att granska naturen: "Hvilken vet, om ej MOSES, här under poetisk drägt, vill framföra en physicalisk sanning?" (*Bref*, s. 229).¹¹ Han målar upp bilden av ett ogästvänligt och ofruktbart land med "förskräckliga lämningar" och "glasade klippor" där man "[...] vid första ögnasigtet af et sådant land, skulle man ej tro någon dödlig dväljas där, om man ej såg dess strander fylde med båtar" (*Bref*, s. 20 ff.), vilket med Christenssons ord är "en generationstypiskt skräckblandad och mot det sublima syftande förundran" (Christensson 2001: 157). I allt detta märkvärdiga och underliga landskap finns även estetiskt förundransvärda element liksom lavafälten som "å ena sidan ej roa ögat, eller på något sätt kunna nyttjas, men å den andra, sätt en upmärksam åskådare i största förundran" (*Bref*, s. 30). Med ett kritiskt öga och smått förtjust ser von Troil på en lokal sed som förälskade islänningar brukar i brist på något mer romantiskt: "Fattigdomen hindrar en älskling at gifva sin sköna skänker, och naturen lämnar ej de blommor, hvaraf krantsar på andra ställen bindas, de bruka därföre at rensa et sådant bad väl, som sedan hedras med fästemeöens besök" (*Bref*, s. 9 f.).

Avslutning

Uno von Troil skrev lärda resebrev som han skickade till strategiskt valda personer i syfte att meritera sig i karriären. Genom självsyn, ett brett nord-europeiskt nätverk med centrala personer på Island, i Köpenhamn, i Uppsala och Stockholm samt med hjälp av en bred litteratur om Island insamlade han kunskaper om ön. Den lärde islänningen Hannes Finnsson utgjorde en viktig länk i von Troils kunskapssamlande framför allt tack vare sin position inom *Den Arnamagnæanske Kommission* i Köpenhamn. Brevens adressater var de främsta svenska auktoriteterna inom sina områden och här utmärks språkforskaren Johan Ihre som von Troil studerade för under sin tid i Uppsala. I drygt 12 brev till Ihre behandlar von Troil olika aspekter av ön, framför allt historia, språk, litteratur, politik och etnografiska aspekter. *Bref rörande en resa til Island MDCCLXXII* utgör ett led i kunskapsförmedlingen

¹¹ Naturalhistorien legitimeras här inom ramarna för det som Nyberg kallar "en traditionell, lutheranskt ortodox världsbild, där utforskandet av naturen var ett sätt att förhålla Gud" (Nyberg 2010: 218).

om Island under andra halvan av 1700-talet. Boken fick en snabb spridning i Västeuropa genom översättningar till olika språk och bidrog också till von Troils snabba karriärbefordran. Det är just vid hemkomsten som hans karriär skjuter uppåt i hastig fart. I maj 1773 vigs han till präst i Västerås, 1775 blir han befordrad till kunglig hovpredikant och efter publiceringen av boken får han överta tjänsten som överhovpredikant och i januari året därpå även pastorstjänsten i Storkyrkan i Stockholm på kungens personliga begäran. Det fortsätter hösten 1779 med att han utnämns till serafimerordens predikant och till biskop i Linköping i april 1782. Toppen i sin karriär når von Troil år 1786 när han, endast 40 år gammal, utnämns av Gustav III till tjänsten som ärkebiskop som han innehar ända till sin död den 27 juli 1803.¹²

*

För värdefull hjälp under arbetets gång tackar jag varmt professor emerita Marie-Christine Skuncke som kommit med värdefulla kommentarer och utan vilkens hjälp och uppmuntran föreliggande artikel inte hade utvecklats ifrån sitt idéstadium. Ett stort tack riktar jag också till professor Veturliði Óskarsson för hjälp med slutredigeringen av artikeln samt till de tre granskarna. Artikeln tillägnas professor Sigurður Pétursson (1944–2020) från Háskóli Íslands.

Litteratur

Handskrifter (opublicerade)

von Troil, Uno, 1769. *Opposition på Uno von Troils avhandling De runarum in Suecia antiquitate*. Uppsala, Uppsala universitetsbibliotek signum X 303ao.

von Troil, Uno, 1773–1774. Brev till Hannes Finnsson, daterade Stockholm den 3 juni 1773, Uppsala den 20 juni 1774 och Stockholm den 5 juli 1774. Reykjavík, Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn.

von Troil, Uno, odaterat. *Förteckning öfver tryckta isländska böcker*. Uppsala, Uppsala universitetsbibliotek signum U 142.

von Troil, Uno, odaterat. *Sjelffbiografi*. Uppsala, Uppsala universitetsbibliotek signum X 302.

¹² "Uno von Troil" i *Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män* (1850), 18 uppl., Uppsala.

Tryckt litteratur

- Agnarsdóttir, Anna, 1994: Sir Joseph Banks and the exploration of Iceland. I: R. E. R. Banks et al. (red.), *Sir Joseph Banks: A Global Perspective*. Pp. 31–48. Kew, England: Royal Botanic Gardens.
- Agnarsdóttir, Anna, 2013: Iceland in the Eighteenth Century: An Island Outpost of Europe? I: *Sjuttonhundratal. Nordic Yearbook for Eighteenth-Century Studies* 10. Uppsala. Pp. 11–38.
- Bennich-Björkman, Bo, 1970: *Författaren i ämbetet. Studier i funktion och organisation av författarämbeten vid svenska hovet och kansliet 1550–1850*. Stockholm.
- Bergström, Ejnar Fors, 1933: Inledning. I: Uno von Troil, 1933, *Brev om Island*. Bref = von Troil 1777.
- Chartier, Roger, 1984: Les livres de voyage. I: Henri-Jean Martin & Roger Chartier (red.), *Histoire de l'édition française, II. Le livre triomphant, 1660–1830*. Pp. 216–217. Paris.
- Christensson, Jakob, 2001: *Konsten att resa: Essäer om lärda svenska resenärer*. Lund.
- Christensson, Jakob, 2005: Studieresorna. I: Jakob Christensson (red.), *Signums svenska kulturhistoria. Stormaktstiden*. Pp. 171–217. Lund: Signum.
- Eliasson, Pär, 1999: *Platsens blick. Vetenskapsakademien och den naturalhistoriska resan 1790–1840*. Umeå: Idéhistoriska skrifter.
- Frängsmyr, Tore, 2000: *Svensk idéhistoria. Bildning och vetenskap under tusen år. Del I, 1000–1809*. Stockholm: Natur och kultur.
- Gjörwell, Carl Christoffer (red.), 1773: *Nya Almänna Tidningar*, nr. 55, 59, 61, Del 1 447, i Uppsala universitetsbibliotek signum 24 X 4. Stockholm.
- Gustafsson, Harald, 1985: *Mellan kung och allmoge. Ämbetsmän, beslutsprocess och inflytande på 1700-talets Island*. (Stockholm studies in history 33.) Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Gustafsson, Harald, 1994: *Political Interaction in the Old Regime. Central Power and Local Society in the Eighteenth-Century Nordic States*. Lund. [Svensk övers.: Alan Crozier (1994).]
- Jónsson, Steingrímur, 2018: Uno von Troils Islandica i Linköpings stiftsbibliotek. I: *Här ifrån skilda håll en skatt är samlad*. Samfundet Linköpings stiftsbiblioteks vänner 100 år 1918–2018. Pp. 85–139. Linköping: Linköpings stadsbibliotek.
- Karlsson, Gunnar, 2000: *Islands historia i korta drag*. Reykjavík: Mál og menning. [Svensk övers.: Ylva Hellerud (2010).]
- Killander Cariboni, Carla, Catharina Raudvere, Vassilios Sabatakatis & Johan Stenström, 2021: *Björnståbls resa. Europa och Konstantinopel 1767–1779*. Göteborg & Stockholm: Makadam förlag.
- Lagerqvist, Lars O., 2011: *Vad kostade det? Priser och löner från medeltid till våra dagar*. 6. uppl. [rev.]. Lund: Historiska media.
- Lefter, Alexandru, 2015: *Island – det andra och det samma. Uno von Troils Bref rörande en resa til Island MDCCLXXII som kunskapsförmedling*. Masteruppsats. Uppsala: Uppsala universitet.

- Lindberg, Bo, 2006: Den lärda kulturen. I: Jakob Christensson (red.), *Signums svenska kulturhistoria. Frihetstiden*. Pp. 97–141. Lund: Signum.
- Malm, Mats, 1996: *Minervas äpple. Om diktsyn, tolkning och bildspråk inom nordisk göticism*. Stockholm: B. Östlings bokförl. Symposion.
- Nyberg, Kenneth, 2010: Om ordnandet av global kunskap – Linné och hans apostlar. I: Leos Müller, Göran Rydén & Holger Weiss (red.), *Global historia från periferin. Norden 1600–1850*. Pp. 209–230. Lund: Studentlitteratur.
- Pálsson, Heimir, 2017: *Örlagasaga Eyfirðings. Jonas Rugman, fyrsti íslensk stúdentinn í Uppsöllum. Málsvörn menningaröreiga*. Reykjavík: Bókmennta- og listfræðistofnun Háskóla Íslands – Háskólaútgáfan.
- Pétursson, Sigurður, 1995: Iceland. I: *A History of Nordic Neo-Latin Literature*. (Odense university studies in Scandinavian languages and literatures 32.) Odense. Pp. 119–125.
- Rauschenberg, Roy A., 1973: The Journals of Joseph Banks' Voyage up Great Britain's West Coast to Iceland and to the Orkney Isles July to October 1772. I: *Proceedings of the American Philosophical Society* 117 (3). Pp. 186–226. Philadelphia.
- Skarstedt, C.W., 1850: Uno von Troil. I: *Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män*. 18. uppl. Pp. 324–341. Uppsala: Wahlström & C.
- Skuncke, Marie-Christine, 2014: *Carl Peter Thunberg, Botanist and Physician. Career-Building across the Oceans in the Eighteenth Century*. Uppsala: Swedish Collegium for Advanced Study.
- Stenbock, Carl Magnus., 1922: Uno von Troils samling Islandica. I: *Linköpings Biblioteks Handlingar*, Ny Serie 3. Pp. 79–105. Linköping: Billstens boktryckeri.
- von Troil, Uno, 1777: *Bref rörande en resa til Island MDCCLXXII*. Stockholm.
- von Troil, Uno, 1781: *Lettres sur l'Islande*. Översättning och inledning av Gabriel Axelsson Lindblom. Paris.
- von Troil, Uno, 1933: *Brev om Island*. (Skrifter utgivna av Samfundet Sverige–Island 3.) Stockholm: Hökerberg.
- Östlund, Krister, 2000: *Johan Ibre on the origins and history of the runes. Three Latin dissertations from the mid-18th century*. (Studia Latina Upsaliensia.) Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Summary

The aim of this article is to highlight the ways in which Uno von Troil's book *Bref rörande en resa til Island MDCCLXXII* (1777) contributed to the transmission of knowledge about Iceland in the second half of the 18th century. The young Swede was part of a crew, under leadership of the renowned English naturalist Joseph Banks. The expedition sailed to Iceland in 1772 with the purpose of exploring its geography and the Icelanders' way of life, traditions and beliefs. Upon his return to Sweden, von Troil wrote letters about different aspects of Icelandic culture and

terrain that he, strategically, sent to high-status individuals who would appreciate the information, and, at the same time, help von Troil advance his career. The letters were later compiled in a book that was the first Swedish depiction of Iceland aimed at a non-specialized, educated audience. In this article, I try to answer to questions: How did von Troil gather the information for writing his book? How and to whom did he convey this knowledge and what kind of knowledge did he disseminate to the readers?

Keywords: Uno von Troil, resebrev, Island, kunskapsförmedling

Alexandru Lefter

Uppsala universitet

Institutionen för nordiska språk

Uppsala, Sweden

ORCID iD 0009-0004-3933-3598